

ULUS-DEVLET FİKRİ ve ULUS-DEVLETLER

Cenk AYGÜL*

Yazı Hannes Lacher ve Ellen Meiksins Wood arasında ulus-devletlerin kökeni hakkında ikibinli yılların başlarında yapılan bir tartışmaya katkı sunmak amacıyla yazılmıştır. Bu tartışmada Lacher ulus-devlet biçiminin kapitalizme içkin bir nedenselliği yoktur derken, Wood kapitalizmin neden yayıldığı her yerde ulus-devlet formunu da taşıdığına araştırılması gerektiğini söyler. Bu makalede devlet kuramının uzamsallaştırılması ve bu tartışmaya bir katkı olarak 'seçici geçirgenlik' kavramı önerilmektedir. Ulus-devletler emek ve sermaye hareketlerini düzenlerlerken her zaman sermayeye daha fazla hareketlilik sağlayacak düzenlemeler getirmişlerdir. Devlet tartışmalarında kapitalizmin uzamsal örgütlenmesinin daha fazla tartışılması gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Devlet, seçici geçirgenlik, devlet kuramı, ulus-devlet, Miliband, Poulantzas

Bu yazının amacı hızla gelişen ulusçuluk yazınının bir özetini yapmak değil. Bilindiği gibi, bu yazın Eric Hobsbawm, Ernest Gellner, Anthony D. Smith, Benedict Anderson gibi son derece sofistike yazarların katkıda bulunmasıyla önemli tartışmaların yapıldığı bir alan oldu. Bu yazın daha çok ulus, bazen de devlet kavramına vurgu vurarak, ulus ve ulus-devlet fikrinin gelişmesini inceledi. Bu yazının temel hedefi ise bu yazında sıklıkla karşılaşılan bir sorun üzerinde son zamanlarda yapılan bir tartışmayı aktarmak ve burada tartışılan konuya bir öneri getirmektir. Tartışma Hannes Lacher ile Ellen Meiksins Wood arasında gerçekleşmiştir. Lacher ulus-devlet fikri yani büyük harfli Ulus-devlet düşüncesinin küçük harfli ulus-devletler arasındaki ilişkileri dışlayan bir biçimde tartışıldığını iddia etmekte ve buradan ulus-devletlerin varlığının kapitalizm öncesi kökenleri konusunu gündeme getirmektedir. Wood ise buna karşılık kapitalizmin yayıldığı her yere ulus-devlet formunu da götürmesinin açıklanması gerektiğini söyleyerek ulus-devletin kapitalizm öncesi kökenlerinin tek başına yeterli açıklama sunamadıklarını iddia etmektedir. Aşağıda yazarların bu konudaki görüşlerini kısaca özetledikten sonra bu konuda tartışılması için bir başka tez ortaya atılacaktır.

---

* Yrd. Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü.

TARTIŞMA

Hannes Lacher var olan devlet kuramlarını bunlardaki devlet nosyonunun çoğul devletler konusu ile ilgilenmemesi nedeniyle eleştirmektedir. Lacher var olan devlet kuramlarının devleti tekil bir varlık olarak ele aldıklarını ve “kapitalist politik uzamın devletler arasılığının kapitalizmin doğası veya sermayenin yasaları ya da mantığı ile açıklanamayacağını” söylemektedir.¹ Lacher’e göre “egemen alansallık (territoriality) ... içsel olarak kapitalist bir toplumsal uzam örgütlenme biçimi değildir.”² Kapital kavramının kendisinde gerçekte kapitalist politikanın ulus-devlet biçimini almasını gerektirecek hiçbir şey bulunmamaktadır.³ “Kapitalist devlet olma (statehood) oluşumunun erken evrelerinde sermayenin ulus-devlete gereksinim duyması nedeniyle değil, kapitalist modernitenin pre-kapitalist alansallık biçimleri ile tarihsel olarak çakışması nedeniyle alansal egemenliğe dayanmıştır.”⁴

Ellen Meiksins Wood, bu iddialara İngiltere ulus-devletinin ortaya çıkmasından sonra, kapitalizmin “ulusal sınırları silerek değil, ama ulusal örgütlenmeleri çoğaltarak ve giderek daha fazla sayıda ulusal ekonomi ve ulus-devlet yaratarak yayıldığını” söyleyerek yanıt vermiştir.⁵ Wood’a göre, küreselleşme ve ulus-devletler birbirlerinin aksi kutuplarda yer almamaktadırlar ve “kapitalizmin alansal devletle tarihsel bağlantıları kendisinin yeniden üretim biçimlerini biçimlendirmeye devam etse bile, bu politik biçimin kalıcılığı sadece uzun erimli tarihsel yasallıkların sonucunda olmamaktadır.”⁶ Wood devamla, “kapitalizm, ulus-devlet ile devlet egemenliği ve alansallığını yaratmasa bile, sistemik mantığı ile ekonominin evrenselleştirici ve küreselleştirici mantığından daha az etkin

---

¹ Hannes Lacher, “Making Sense of the International System: The Promises and Pitfalls of Contemporary Marxist Theories of International Relations,” *Historical Materialism and Globalization*, (Ed. Mark Rupert ve Hazel Smith), Routledge, Londra, 2002, s. 148. Benzer olarak Teschke de “17. ve 18. yüzyıl Avrupa jeopolitiğinin özgün pre-modern pratiklere bağlı olduğunu” söylemektedir. Bkz. Benno Teschke, “Theorizing the Westphalian System of States: International Relations from Absolutism to Capitalism,” *European Journal of International Relations*, 8:1, 2002, s. 5.

² Hannes Lacher, “International Transformation and the New Persistence of Territoriality: Toward a New Political Geography of Capitalism,” *Review of International Political Economy*, 12:1, 2005, s. 27.

³ A.k., s. 12.

⁴ A.k., s. 44.

⁵ Ellen Meiksins Wood, “Global Capital, National Scales,” *Historical Materialism and Globalization*, (Ed. Mark Rupert ve Hazel Smith), Routledge, Londra, 2002, s. 24.

⁶ A.k., s. 30.

olmayacak biçimde alansal devleti yeniden üretmekte ve kuvvetlendirmektedir” demektedir. Wood’a göre ulusal politik biçimlerin kalıcılığının nedenlerinin daha fazla araştırılması gerekmektedir.

Kapitalizmin yayılması ile birlikte ulus-devlet formunun da yayılmasının nedenlerinin araştırılması gerekmekte ise de, bu konudaki kuramsal çerçevenin yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. 1980’lerden itibaren ortaya çıkan küreselleşme yazını ise ulus-devletlerin güçsüzleşmesi iddialarına verdiği destek ile ulus-devlet formunun kapitalizm için yaşamsal önemini ihmal etme eğilimine katkıda bulunmuştur. Devlet kuramını uzamsal kavramları içerecek şekilde yeniden oluşturma çabasında başarılı olabilmek için Ulus-devlet kavramını, ulus-devletler arasındaki ilişkileri analiz etmemize izin verecek ölçüde, uzamsallaştırmak gerekmektedir.

UZAMSAL DEVLET KURAMI

Marx’ın bize “*Kapital*’de sunduğu kapitalist üretim tarzının eleştirisinin analitik gücüne eşdeğer” bir devlet kuramı bırakmadığı genel olarak kabul edilmektedir.⁷ Bu genel kabule eşlik eden bir başka görüş de Marx’ın *tekil* bir devlet kuramı olmadığı, fakat farklı doğrultulara gidebilecek çeşitli düşünceler bıraktığıdır. Örneğin, Hay’e göre,⁸ Marx’da dört farklı devlet kuramı bulunmaktadır: Burjuvazinin baskılayıcı kolu olarak devlet, yönetici sınıfın aracı olarak devlet, ideal kolektif kapitalist olarak devlet ve toplumsal formasyonda biraradallığı sağlayan bir etmen olarak devlet. Bob Jessop’a göre bu farklı düşüncelerin sayısı daha da fazladır ve altı tanedir: Ekonomik üretim veya yeniden üretimde hiçbir vazgeçilmez işlev taşımayan parazit devlet, mülkiyet ilişkileri sisteminin bir yansıması olarak devlet, verili bir toplumda biraradallığı sağlayan bir etmen olarak devlet, sınıf iktidarının bir enstrümanı olarak devlet, bir kurumlar kümesi olarak devlet ve sınıf savaşı üzerinde çeşitli etkilerde bulunacak biçimde politik hakimiyet sistemi olarak devlet.⁹

Marx’da var olan bu farklı düşüncelerin tartışılması öyle gereksiz bir biçimde karmaşılaştırılmıştır ki, Jessop sonunda “devletin bütün soyut ve formel özelliklerini ortaya koyan bir tanım yapmanın devlet

---

⁷ Bob Jessop, *The Capitalist State: Marxist Theories and Methods*, Basil Blackwell, Oxford, 1982, s. 1.

⁸ Colin Hay, “Marxism and the State,” *Marxism and Social Science*, (Ed. Andrew Gamble, David Marsh ve Tony Tant), University of Illinois Press, Urbana, 1999, s. 153-155.

⁹ Bob Jessop, *State Theory: Putting the Capitalist State in its Place*, Polity Press, Londra, 1990, s. 25-29.

kuramcılarını için uygun bir iş olmadığını” söylemiştir.¹⁰ Buna rağmen Jessop kendi ilişkisel (relational) devlet anlayışı için bir tanım sunmaktadır:

Benim (devletin genel bir tanımı için) önerim şöyledir: Özünde devlet aygıtı toplumsal olarak kabul gören işlevi genel çıkar ya da genel irade adına toplumun üyelerine kolektif olarak bağlayıcı kararları tanımlamak ve bunları gerçekleştirmek olan ayrı bir kurumlar ve örgütler birliğidir.¹¹

Bu genel irade devlet kuramı¹² başka radikal yazarlar tarafından da paylaşılmaktadır. Örneğin, Hirst ve Thompson’a göre devletler “ulusal ekonomilerin başarısı ya da başarısızlığı durumunda belirli ortak çıkarlara sahip aktörleri birbirine bağlayan kader topluluklarıdır.”¹³ Dikkat edilirse radikal yazarlarımızın devlet kuramları genel irade ve uzlaşma düşüncesine dayanmaktadır ve bunlarda günümüz kapitalizmini anlamak için gerekli olan bir sınıfsal yaklaşımı bulmak mümkün değildir.

Devlet tartışmaları, 1970’lerde radikal düşünürlerin katılımı ile önemli bir tartışma yaratabildi. Miliband-Poulantzas tartışması olarak bilinen bu tartışma, Marx’da bulunduğu söylenen farklı devlet kuramlarını iki karşıt görüşe indirgeyen bir biçimde yorumlandı. Bu dönemde yazan yorumcular ve bu tartışmayı sonradan okuyanlar “sıklıkla iki Marksist devlet kuramının olduğunu söylemek durumunda kaldılar: Bir araçsalcı (instrumentalist) yorum ve bir de devletin toplumun dışında ve üstünde bağımsız bir güç olarak ele alındığı yorum.”¹⁴ Miliband-Poulantzas tartışması bir tarafında Miliband’ın temsil ettiği araçsalcı devlet kuramı ve diğer tarafında da Poulantzas’ca temsil edilen yapısalcı/görelî özerkçi bir devlet kuramı olarak iki alternatif kuramın birbiriyle çatışması olarak sunuldu. Bugünden bakıldığında ilginç olan durum şudur ki ne Miliband ne de Poulantzas kendileri ile özdeşleştirilen farklı düşüncelerin saf hallerini temsil etmekle yetinen yazarlardı. Bir başka deyişle tartışma içinde

---

¹⁰ A.k., s. 340-1.

¹¹ A.k., s. 341.

¹² Jessop genel irade üzerine yazarken şunları da ekleyecek kadar dikkatlidir: “ortak çıkarlar ya da genel irade üzerine olan politik retorik ne olursa olsun, bunlar kendilerini tanımlama çabası mutlaka seçici bir düzlem üzerinde olacağı ve çıkarların, fikirlerin ve değerlerin farklılaştırılmış bir eklemlenmesi ve toplulaşmasını içereceği için her zaman “yanıltıcı”dır” (Jessop 1990, 342). Ne var ki bu uyarı, Jessop’un devlet kuramını bir sınıfsal devlet kuramı yapmamaktadır.

¹³ Paul Hirst ve Grahame Thompson, *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance*, Polity Press, Cambridge, 1996., s. 146.

¹⁴ Jessop, *The Capitalist ...*, s. 16.

araçsal ve görelî özerkçi diye bildiğimiz görüşler yazarların tartışma sırasında diğerrinin görüşünü karikatürleştirerek sunumlarından ibaretti.¹⁵

Bu tartışmada Poulantzas'ın görüşlerini sıklıkla yapıldığı gibi araçsalcılık karşıtı olarak görmek mümkün değildir. Poulantzas'ın devlet kuramı, Marx'ta var olduğu söylenen farklı devlet kuramlarının, daha doğrusu farklı kuramlara geliştirilebilecek düşüncelerin son derece titiz bir şekilde işlenmesidir. Poulantzas'ın araçsalcılığa karşı yazdığı yazılar, Marx'ta da bulunan devletin burjuva sınıfının bir aracı olduğu görüşünü değil, 1970'lerde Fransız Komünist Partisi çevrelerinde çok moda olan tekeli devlet kapitalizmi tezlerini eleştiriyordu. Poulantzas tekeli devlet kapitalizmi tezlerinin temel sorunun sadece tekeli sektörlerdeki burjuvazi olduğu görüşünü ve bunun sonucunda önerdikleri siyasal stratejileri reddediyordu. Eğer Poulantzas iddia edildiği gibi araçsalçı tezi reddetmiş olsaydı, uzun sayfalar boyunca kapitalist devletin işlevlerinin hakim sınıfın çıkarları ile çakışması gerektiğini göstermeye çalışmazdı.¹⁶

Poulantzas'a göre devlet bir şey ya da bir özne olarak ele alınamaz ve sadece bir ilişki olarak anlaşılabilirdi. Ona göre; devleti bu biçimde bir ilişki olarak (daha açık bir deyişle kuvvetler dengesinin bir yoğunlaşması olarak) görmek, bugün devlet üzerine günümüzde yapılan tartışmaların tıkanıp kaldıkları sahte ikilemden, yani bir tarafta devleti bir şey olarak diğerr tarafta da bir özne olarak görmekten kaçınmak anlamına gelir. Devleti bir şey olarak görmek devletin bir sınıf ya da fraksiyonun elinde edilgen bir araç olarak alındığı araçsalçı bir bakış iken, devletin özne olarak görünmesi durumunda devletin otonomisi mutlak bir şeymiş gibi alınmakta ve 'sivil toplumun' rasyonelleştirici bir momenti olarak devlet düşüncesini getirmektedir. Her iki durumda da devletin sınıflarla olan ilişkisi dışsal bir ilişki imiş gibi ele alınmaktadır. Ne var ki ... devletin görelî otonomisi, gerçekte sınıf mücadelesi ve sınıfsal çelişkiler spesifik olarak devletin içinde ifade

---

¹⁵ Hay, a.g.m., s. 165. Panitch "bugün yolgöstericilik için Miliband ve Poulantzas'a dönecek olan öğrenciler... bunların arasındaki 'araçsalcılığa' karşı 'yapısalcı' olarak sunulan polemige (ve bir sürü karikatürleştirilmiş yoruma) çok da fazla dikkat etmezlerse iyi ederler" demektedir. Bkz. Leo Panitch, "The Impoverishment of State Theory," *State Theory Reconsidered: Paradigm Lost*, (Ed. Stanley Aronowitz ve Peter Bratsis), University of Minnesota Press, Minneapolis, 2002, s. 101.

¹⁶ Nicos Poulantzas, *Politische Macht und Gesellschaftliche Klassen*, Athenäum Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1968. Kendisini Poulantzas'ın öğrencisi olarak gösteren Jessop, Poulantzas'ın bu pozisyonunu "indirgemeci pozisyona geri düşmek" olarak değerlendirirken, aslında Poulantzas'tan ne kadar uzak olduğunu söylemekten başka bir şey yapmıyordu. Bkz. Jessop, *State Theory*, s. 369.

edildikleri ve yoğunlaştıkları ölçüde devletin temel yapısı içine kazanmış durumdadır (devlet bir ilişkidir).¹⁷

Dolayısıyla, kapitalist devleti, Poulantzas'ın iddia ettiği gibi,¹⁸ temel çelişki olan emek-sermaye çelişmesini ve bu ikisi arasındaki çelişkili ilişkiyi yeniden üretmekten sorumlu bir varlık olarak ele almak gerekmektedir. Ne var ki, emek-sermaye çelişkisi kavramsallaştırmasının uzamsal bir yeniden üretimi gereklidir. Günümüz kapitalizminin karmaşık gelişme mekanizmaları ancak uzama hakkını veren sağlam bir devlet kuramının oluşturulması ile anlaşılabilir. Bu konudaki zorluklar bulunsa da, emek-sermaye çelişkisinden üretilecek ara kavramlar aslında uzamsal bir yeniden üretime hazır durumdadırlar. Uzamsal bir devlet kuramı yukarıda Hay ve Jessop'tan alıntıladığımız gibi Marx'ın farklı devlet kuramları düşüncelerini de birbirlerine bağlayacak ve sanıldığı gibi bir sürü Marksist devlet kuramı değil, aslında bir tane Marksist kuram olduğu ya da olması gerektiği ortaya çıkacaktır. Farklı kuramlar denen şeylerin hepsi de aslında emek-sermaye çelişkisinin yeniden üretilmesi sırasında ortaya çıkan farklı biçimlerdir. Devlet kuramının uzamsal olarak yeniden üretilmesi için üç şey gereklidir: Birincisi, emek-sermaye çelişkisinin (contradiction) basit bir karşıtlık ya da çatışma (conflict) olmaktan farklı olduğudur. Çelişkide karşıtlık içinde olan öznelerin aynı zamanda bu karşıtlığı ve birbirlerini yeniden üretmeleri durumu vardır. Kapitalizmde emek sermaye çelişkisi, tarafların birbirlerini yenmeye veya birbirlerinden kurtulmaya çalıştıkları bir karşıtlık olmaktan ötedir. Jorge Larrain¹⁹ çelişki kavramını Marx ve Colletti'ye dayanarak açıklamaktadır. Colletti'ye göre çelişki bir öznenin karşıtı olmadan var olamaması durumudur. Marx, *Grundrisse*'de şöyle yazmaktaydı:

“... bu süreç içinde işçi kendisini emek gücü olarak ve sermayeyi de kendisine karşı çıkan bir özne olarak üretir. Aynı zamana sermaye de kendisini sermaye olarak üretirken, emeği de kendisine karşı çıkan bir özne olarak üretir. Her biri kendini üretirken, diğerini de yani kendi yadsımlarını da üretirler. Kapitalist emeği bir yabancı olarak, emek de sermayeyi bir yabancı olarak üretirler. Kapitalist işçiyi ve işçi de kapitalisti yani sermaye sahibini üretir, vb.”²⁰

İkinci olarak ne emek ne de sermaye zamansız, yersiz ve durağan varlıklar olarak ele alınabilir. Emek-sermaye çelişkisini yeniden

---

¹⁷ Nicos Poulantzas, *Classes in Contemporary Capitalism*, NLB, Londra, 1974, s. 161.

¹⁸ A.k., s. 158.

¹⁹ Jorge Larrain, *Marxism and Ideology*, MacMillan, Londra, 1983, s. 141.

²⁰ A.k., s. 143.

üretmekten sorumlu olan devlet, durağan bir emek ve durağan bir sermaye ile uğraşmamaktadır. Emek sermaye çelişkisi bir “iğne başında”²¹ yaşanmamakta, bir uzam ve zaman içinde var olmakta ve yeniden üretilmektedir. Emek zaman ve uzamda sonu gelmez proleterleşme, göç ve kentleşme hareketleri ile oluşmaktadır. Aynı şekilde sermaye de sermaye birikimi, yoğunlaşma (konsantrasyon), devalorizasyon (değersizleşme) ve coğrafi olarak yer değiştirme süreçleri yaşamaktadır. Bütün bu süreçler bir uzam ve zaman içinde devinmektedirler.

Üçüncü olarak bütün bu proleterleşme, göç, kentleşme sermaye birikimi, yoğunlaşma, devalorizasyon ve coğrafi olarak yer değiştirme süreçleri doğaları gereği eşitsiz olarak gelişmektedirler. Sermaye birikimi bazı yerlerde olmaktadır ve her zaman uzamsal bir eşitsizlik içinde yer almakta ve sermaye birikimi arttıkça eşitsizlik de artmaktadır. Mülksüzleşen köylüler şehirleri doldurmakta ve bunların bir kısmı proleterleşirken bir kısmı da lümpenleşmekte; ülke içinin yanı sıra çok sayıda insan da ulusal sınırları aşarak göç etmektedirler. Emek ve sermaye ile ilişkili bu hareketler sadece kendi içlerinde eşitsiz gelişmekle kalmamakta, aynı zamanda da emek ile ilgili hareketler ve sermaye ile ilgili hareketler her zaman birbirleri ile de dengede gitmemektedirler. Piyasa süreçlerinin emek hareketleri ile sermaye hareketlerini dengelemesi tek başına mümkün olmadığı için de devletin görevi bu eşitsiz hareketleri düzenlemek ve kapitalizmin yarattığı eşitsiz gelişme koşulları altında emek-sermaye çelişkisini yeniden üretmektedir.

Daha ileri gitmeden iki soruya yanıt vermemiz gerekmektedir. İlk olarak devletlerin kurum ve örgütlerini nasıl kavramlaştırmak gerekmektedir? Devlet kurum ve örgütlerinin tartışılması sürekli olarak “devleti bir şey ve bir özne olarak görmenin” bütün sorunlarını yeniden üretmektedir. Bu konudaki doğru yöntem devleti “yönetici bir otorite tarafından idare edilen ve belli bir düzeyde koordine edilen idari, politik ve askeri örgütler kümesi” olarak gören her türden Weberci devlet anlayışından uzaklaşmaktır. Weber, Hintze ve Skocpol gibi yazarlar tarafından savunulan bu türden bir tanımlama devletin sınıfsal karakteri konusunu tartışma dışında bırakmaktadır. Devlet “birbirinden izole bir kurumlar kümesi değil, sınıf mücadelelerinin cereyan ettiği” bir yerdir.²² Poulantzas’ın (1968) da belirttiği gibi,

---

²¹ Doreen Massey, *Spatial Divisions of Labor: Social Structures and the Geography of Production*, Second edition, Routledge, New York, 1995, s. 49.

²² Greg Albo ve Jane Jenson, “A Contested Concept: The Relative Autonomy of the State,” *The New Canadian Political Economy*, (Ed. Wallace Clement ve Glen Williams), McGill-Queen’s University Press, Kingston, 1989, s. 182.

kapitalist devleti belirleyen şey belirli kurumlar değil, sermaye birikiminin aşamalarına göre kapitalist üretim tarzının sınıf ilişkileri ve yapısal matrisidir.

İkinci soru ise ulus-devletlerin anlamlı birimler olmaya devam edip etmedikleri konusudur. Wood'un söylediği gibi sermayenin ve sonra da kapitalizmin dünyaya yayılması ulus-devlet formunu tüm dünyaya yayan bir süreçle birlikte gitmiştir ve bu süreç halen de devam etmektedir. Wood²³ kapitalizmin “ulusal sınırları ortadan kaldırarak değil, ama ulusal örgütlenmeleri yeniden üreterek ve giderek artan sayıda ulusal ekonomiler ve ulus-devletler üreterek” yayıldığını söylemiştir. Küreselleşme ve bölgelerin yükselişi tezlerine karşın ulusal politik biçimlerin bu kalıcılığını nasıl açıklamak gerekmektedir?²⁴

Bu soruya iki yanıt vereceğiz. İlk olarak, kapitalist gelişmenin eşitsiz süreçlerini kontrol etmeye ve düzenlemeye muktedir tek kurumun ulus devletler olmaya devam ettiğini söylemek gerekmektedir. Avrupa entegrasyonunda da görüldüğü gibi, proleterleşme, göç, kentleşme sermaye birikimi, yoğunlaşma, devalorizasyon ve coğrafi olarak yer değiştirme süreçlerinin altkümeleri AB'ye ya da bölgelere devredilebilmektedir. Ancak bu durum bu süreçler üzerinde bütünsel kontrolün hala ulus-devletlerde olmaya devam ettiği gerçeğini değiştirmemektedir. Örneğin, bazı yetkiler AB'ye devredilse ve Schengen vizesi gibi belgeler yaratılsa bile, ulus-devletler kendi sınırlarından kimin geçip kimin geçmeyeceği konusunda karar verici organlar olmaya devam etmektedirler. Polonya ve diğer doğu Avrupa ülkeleri AB'ye üye olduktan sonra bile Almanya ve Fransa gibi ülkeler bu ülkelerden emeğin Avrupa içindeki hareketliliğini engelleyebilmektedirler. Bu yazının yazıldığı zamanlarda Fransa'daki Çingeneler Fransız devletinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında uyguladığı ilk kitlesel sınır dışı etme kampanyasına maruz bırakılıyorlardı. Sermaye birikimi alanından da örnek vermek gerekirse, AB'nin AB'ye katılan Doğu Avrupa ülkelerine yaptığı baskılar ve getirdiği kurallar bu ülkelerin kendi sanayilerini desteklemek ve kendi merkez alanlarını yaratmak için özel ekonomik bölgeler (serbest bölge) yaratmasını engelleyememektedir. Yeni bölgeci yazının ulus-devletin altındaki ve üstündeki birimlere yetki transferlerinin ulus-devleti güçsüzleştirdiği iddiası temelsizdir ve gerçekte ulus-devletlerin bütün bu süreçlerdeki belirleyiciliği sürmektedir.

---

²³ Wood, a.g.m., s.24.

²⁴ Cenk Aygül, “Bölgeler Üzerine Tezler,” *Memleket SiyasetYönetim*, Sayı 11, 2009, s. 68-87.

İkinci olarak, sınır bölgeleri yazını gibi ulusal sınırların giderek daha geçirgen olduğunu iddia eden çalışmalar ortaya çıksa bile,²⁵ ulusal sınırlar daha da güçlenmeye devam etmektedirler. Daha geçirgen olmaları ulusal sınırların kapitalizm için yaşamsal önemde olmaya devam ettiği gerçeğini değiştirmemektedir. Kapitalizmin tarihi boyunca ulus-devletler sınırlarını kontrol etmişler, emek ve sermaye açısından farklı geçirgenlik düzeylerini sağlayacak mekanizmaları sıkıca uygulamışlardır.²⁶ Kapitalizmin farklı aşamalarında emek ve sermaye hareketlerinin kontrolünde farklı düzenlemeler getirilmiştir. Örneğin, emek hareketliliği açısından insanların pasaportlar olmadan ulusal sınırları aştığı zamanlar olmuş, başka zamanlarda ise pasaportlar (yani o kişinin vatandaşı olduğu devletin kişiyi geri alacağına dair kefil olması) bile yeterli olmayıp vize gibi ek belgelere gerek duyulmuştur.²⁷ Birçoklarının sandığının aksine ulaşım imkanlarındaki gelişmeler emeğin daha serbest dolaşımını getirmek bir yana, tam tersi olarak devletlerin göç mekanizmalarını daha sıkı bir şekilde kontrol edebilmeleri amacıyla politikalar uygulamalarını getirmiştir.²⁸ Sermaye açısından bakıldığında ise sermaye

---

²⁵ Van Houtum H. ve M. van der Velde. eds, *Borders, Regions and People*, Pion, Londra, 2002.

²⁶ Brenner şöyle demektedir: “Günümüzün alansızlaşma biçimleri ulusal sınırların toparlayıcılık türü niteliklerini kısmen erozyona uğratsalar da, ulusal devletlerin temel önemde politik ve kurumsal alanlar olarak toplumsal, politik ve ekonomik ilişkilerin dolayımında işlev görmeye devam etmekte olduklarını iddia edeceğim. Temel önemde olan konu bu alanlaşma süreçlerinin ekonomi politik coğrafyasının artık tek bir kapalı coğrafi ölçüğe dayanmıyor olmasıdır.” Sorun Brenner’in söylediği gibi ulusal sınırların toparlayıcılık türü niteliklerinin erozyona uğrayıp uğramaması değildir. Kapitalist ulusal sınırlar her zaman seçmeli bir biçimde geçirgen olmuşlardır ve böyle olmaya da devam edecektir. Bkz., Neil Brenner, *New State Spaces, Urban Governance and Rescaling of Statehood*, Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 46-7.

²⁷ Devletler göç akışlarını kontrol etmekte birçok araca sahip olmuşlardır. En bilinen kontrol araçları pasaport ve vizeler olmuştur. Devletler bunun dışında ulusal kotalar, şu anda Kanada hükümetinin kullandığı gibi puanlama sistemleri, kalifiye emeğin hareketliliğini kontrol etmek amacıyla başka ülkelerde kazanılan diploma ve sertifikaların sayılması (Thomas Faist, *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*, Clarendon Press, Oxford, 2000, s. 42), ya da geçmişte olduğu gibi beyaz göçmenlere toprak dağıtılması gibi birçok araç da geliştirmişlerdir (Bkz., John Torpey, “States and the Regulation of Migration in the Twentieth –Century North Atlantic World,” *The Wall around the West: State Borders and Immigration Controls in North America and Europe*, (Ed. Peter Andreas ve Timothy Snyder), Rowman and Littlefield, Lanham, 2000, s. 31-54, ve John Torpey, *The Invention of the Passport: Surveillance, Citizenship and the State*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000 ve Mark B. Salter, *Rights of Passage: The Passport in International Relations*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2003).

²⁸ Koffman’a göre, bütün büyük Avrupa devletleri “geçtiğimiz yıllarda göç ve iltica

kontrollerinin sermayenin serbest dolaşımını engellediği dönemler olduğu gibi, milyarlarca doların bir bilgisayar tuşuna basması ile ulusal sınırları aştığı dönemler de bulunmaktadır. Bütün bu farklılıklar içinde var olan tek kural şu olmuştur: Sermaye emeğe göre her zaman ulusal sınırları daha rahat aşmıştır. Yani ulus-devletlerin geçirgenliği emek ve sermaye açısından farklı düzeylerde olmuştur.

Ulusal sınırların bu seçici geçirgenliği kapitalizm için çok önemli iki işlev görmektedir. Birincisi, seçici geçirgenlik sonucunda sermaye emeğe göre küresel olarak her zaman daha hareketli olduğu için kendi değerlendirilmesinde her zaman kendi kurallarını ve kendi çıkarlarını dayatabilmektedir. Emeğin bol ve ucuz olduğu yerlere, finansal açıdan karlı bulunduğu yerlere göç ederek hem gittiği hem de kaçtığı yerlerdeki durumu kendi lehine biçimlendirebilmektedir. İkinci olarak, emek hiç bir zaman sermaye kadar hareketli olamadığı için sermayenin tüm küreye daha fazla yayılması sonucunda ortaya çıkan kapitalistleşme ve bununla atbaşı giden proleterleşme sermayenin gittiği ülkelerde çok yoğun olarak yaşanmakta ve bu ülkelerdeki insanlar şehirlere doluşup sermayenin kendilerini sömüreceği günleri beklemekten başka bir şey yapamamaktadırlar. Dikkat edilirse burada sunduğumuz analiz meseleye küreselleşme ya da ulusalcılar arasında olan tartışmadan daha farklı olarak bakmaktadır.²⁹ Küreselleşme bütün bu süreçlerdeki emek ve sermaye hareketlerini düzenleyecek ulus-devletler olmadan gelişen bir süreç değildir.

SONUÇ

Lacher'in iddia ettiği gibi ulus-devletlerin kapitalizm öncesi formlardan devraldığı özellikler olsa bile, bu ulus-devletlerin kapitalizm açısından oynadığı temel rolü göz ardı etmemizi gerektirmez. Ulus-devlet formunun kapitalizmin gittiği her yerde yaygınlaşmasının nedenlerinden biri de ulus-devletlerin emek ve sermaye çelişmesini yeniden üretme işlevleri ve bunu yaparken emek ve sermaye için farklı hareketlilik sağlamaya muktedir bir seçici geçirgenliğe sahip olmalarıdır. Ulus-devletlerin sermaye ve emeğin hareketleri ve toplulaşması konusunda neler yaptığının daha çok incelenmesi gerekmektedir.

---

konularında önemli kanunlar çıkarmışlar ve ülkeye giriş ve ülkede kalma konularında kategorileri çeşitlendirmişlerdir. Buna ek olarak, çok sayıda hükümet kararı ve politika değişiklikleri de parlamentolardan çıkarılan yasaları daha da karmaşıklaştırmıştır. Bu gelişmeler sonucunda kişilerin statüleri ve kendilerine özgü hakları konusunda büyük farklılıklar ve karmaşıklıklar oluşmuştur.” Eleonore Koffman, “Contemporary European Migrations, Civic Stratification and Citizenship,” *Political Geography*, 21:8, 2002, s.1037.

²⁹ David Held ve Anthony McGrew, *Küresel Dönüşümler*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2008.

KAYNAKÇA

- Aygül, Cenk, "Bölgeler Üzerine Tezler," *Memleket SiyasetYönetim*, Sayı 11, 2009, s. 68-87.
- Albo Greg ve Jane Jenson, "A Contested Concept: The Relative Autonomy of the State," *The New Canadian Political Economy*, (Ed. Wallace Clement ve Glen Williams), McGill-Queen's University Press, Kingston, 1989.
- Brenner, Neil, *New State Spaces, Urban Governance and Rescaling of Statehood*, Oxford University Press, Oxford, 2004.
- Faist, Thomas, *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*, Clarendon Press, Oxford, 2000.
- Hay, Colin, "Marxism and the State," *Marxism and Social Science*, (Ed. Andrew Gamble, David Marsh ve Tony Tant), University of Illinois Press, Urbana, 1999, s. 152-74.
- Held, David ve Anthony McGrew, *Küresel Dönüşümler*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2008.
- Hirst, Paul ve Grahame Thompson, *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance*, Polity Press, Cambridge, 1996.
- Jessop, Bob, *The Capitalist State: Marxist Theories and Methods*, Basil Blackwell, Oxford, 1982.
- Jessop, Bob, *State Theory: Putting the Capitalist State in its Place*, Polity Press, Londra, 1990.
- Koffman, Eleonore, "Contemporary European Migrations, Civic Stratification and Citizenship," *Political Geography*, 21:8, 2002, s.1035-54.
- Lacher, Hannes, "Making Sense of the International System: The Promises and Pitfalls of Contemporary Marxist Theories of International Relations," *Historical Materialism and Globalization*, (Ed. Mark Rupert ve Hazel Smith), Routledge, Londra, 2002, s.146-64.
- Lacher, Hannes, "International Transformation and the New Persistence of Territoriality: Toward a New Political Geography of Capitalism," *Review of International Political Economy*, 12:1, 2005, s. 26-52.
- Larrain, Jorge, *Marxism and Ideology*, MacMillan, Londra, 1983.
- Massey, Doreen, *Spatial Divisions of Labor: Social Structures and the Geography of Production*, Second edition, Routledge, New York, 1995.
- Panitch, Leo, "The Impoverishment of State Theory," *State Theory Reconsidered: Paradigm Lost*, (Ed. Stanley Aronowitz ve Peter Bratsis), University of Minnesota Press, Minneapolis, 2002, s. 89-104.
- Poulantzas, Nicos, *Politische Macht und Gesellschaftliche Klassen*, Athenäum Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1968.
- Poulantzas, Nicos, *Classes in Contemporary Capitalism*, NLB, Londra, 1974.

- Salter, Mark B., *Rights of Passage: The Passport in International Relations*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2003.
- Teschke, Benno, "Theorizing the Westphalian System of States: International Relations from Absolutism to Capitalism," *European Journal of International Relations*, 8:1, 2002, s. 5-48.
- Torpey, John, "States and the Regulation of Migration in the Twentieth – Century North Atlantic World," *The Wall around the West: State Borders and Immigration Controls in North America and Europe*, (Ed. Peter Andreas ve Timothy Snyder), Rowman and Littlefield, Lanham, 2000, s. 31-54.
- Torpey, John, *The Invention of the Passport: Surveillance, Citizenship and the State*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.
- Van, Houtum H. ve M. van der Velde. eds, *Borders, Regions and People*, Pion, Londra, 2002.
- Wood, Ellen Meiksins, "Global Capital, National Scales," *Historical Materialism and Globalization*, (Ed. Mark Rupert ve Hazel Smith), Routledge, Londra, 2002, s. 17-39.